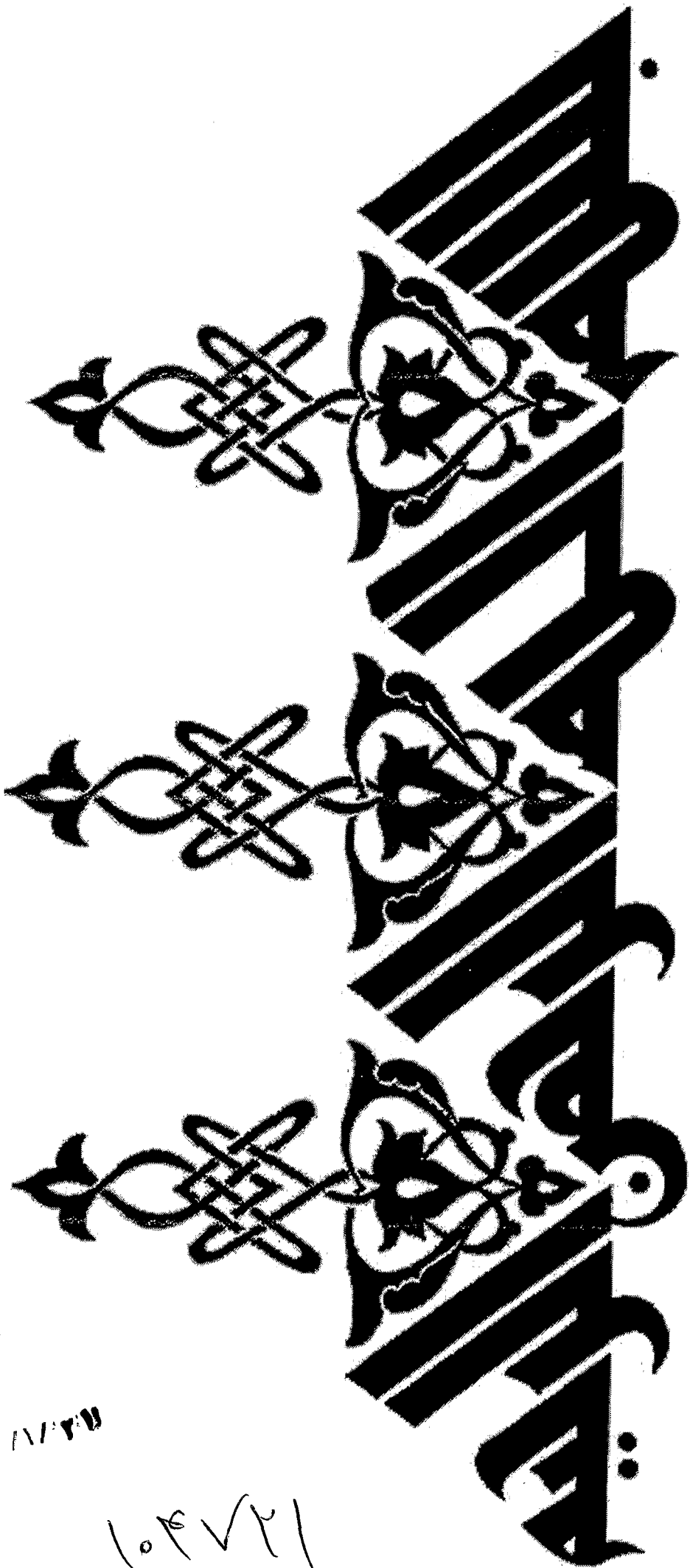

وہی ہے جس نے

10/1/20

10/1/20

بررسی نحوی - معنایی وجه و افعال وجهی در زبان ترکی آذری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در زبانشناسی همگانی

گروه زبانشناسی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید بهشتی

آیتا بازیان

استاد راهنما :

دکتر کیوان زاهدی

استاد مشاور :

دکتر ارسلان گلفام

تاریخ :

شهریور ۱۳۸۶

۱۳۸۶ / ۱۱ / ۲۵

۱۰۴۷۲۱

باسمه تعالی

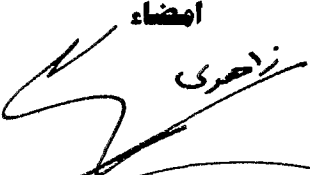
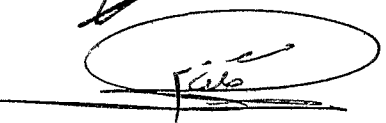
پایان نامه با نمره ۱۹٫۷۵ در صبح عالی

پذیرفته شد
زاهدی

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم آنتینا بازیان

تحت عنوان: بررسی نحوی - معنایی وجه و افعال وجهی در زبان ترکی آذری را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد در رشته زبانشناسی همگانی پیشنهاد می کنند.

نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
1- استاد راهنما : کیوان زاهدی	استاد یار	
2- استاد مشاور: ارسلان گلفام	استادیار	
3- داور : ابوالقاسم اسماعیل پور مطلق	دانشیار	
4- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی		

این پایان نامه را که ثمره تمام سال های تحصیل اینجانب است به روح پر فروغ پدر بزرگوالم تقدیم می نمایم که همواره مانند کوهی استوار پشتیبان من در تمام مراحل زندگی و تحصیلم بوده اند . روحشان شاد و یادشان گرامی باد .

تقدیم به مادر ارجمندم که در این سال ها نه تنها برای من مادر بودند بلکه جای خالی پدرم را نیز پر نمودند و با عزم راسخ و فکر سلیم خود موانع این راه پر فراز و نشیب را بر من هموار کردند .

تقدیم به خواهران ، برادر و پدر بزرگ عزیزم که همواره با فراهم نمودن محیطی آرام مرا در پیمودن پلکان ترقی یاری فرمودند .

تقدیم به استاد راهنمای گرامی جناب آقای دکتر کیوان زاهدی که با راهنمایی های سودمند و بی وقفه خود و با دیدی حق شناسانه مرا در این جریان پر تلاطم رهنمون بودند .

چکیده

این پژوهش نحوه رفتارهای وجه و وجه‌نمایی را در زبان ترکی آذری بررسی می‌نماید. وجه - وجه‌نمایی طبیعتی نحوی - معنایی داشته و دیدگاه‌گوینده را به آن چه بیان می‌دارد نشان می‌دهد. افعال وجهی یکی از راه‌های بیان وجه می‌باشند.

چارچوب این پایان‌نامه بر پایه آراء و نظرات اف. آر. پالمر پیرامون وجه و وجه‌نمایی (1986) بنا نهاده شده است. این تحقیق پیکره‌ای از دو هزار جمله فراهم آورده که با بررسی آن‌ها سه وجه خبری، امری و التزامی با درجات امکان و الزام به دست آمده است.

همچنین تمایز بین وجه و وجه‌نمایی در این پژوهش به وضوح نمایان داده شده است به طوری که وجه، صورت و ظاهر فعل و وجه‌نمایی نقش و کاربرد آن می‌باشد.

نیز سه وجه‌نمایی برداشتی، درخواستی و توانمندی در زبان ترکی آذری یافت شد.

با تشکر از زحمات بی دریغ سرکار خانم دکتر ساناز سرگران و خواهر عزیزم خانم آویده
بازیان که در گردآوری و تنظیم این پایان نامه مرا بسیار یاری فرمودند.

با تشکر از استاد مشاور محترم که با شکیبائی مرا به لغزش های این پایان نامه آگاه
نمودند و نکته های بسیاری را یاد آوری کردند.

و در نهایت با سپاس و قدردانی از هیئت محترم داوران به جهت حضور بهم رساندن در
این جلسه دفاعیه.

علامت های آوانگار

آواهای واکه و همخوان

آواهای واکه و همخوان به کار رفته در فصل چهار این پژوهش براساس APA به شرح زیر می باشند:

Vowels

/a/ = آبا	/o/ = اُتاق
/æ/ = اَسب	/ö/ ۱
/I/ = این	/u/ = اوره
/e/ = اسم	/ü/ ۲

۱ = واکه پیشین نیمه افراشته لب گرد

۲ = واکه پیشین افراشته لب گرد

Consonants

/b/ = بابا	/r/ = رَنگ
/p/ = پدِر	/ž/ = ژاله
/t/ = توپ	/f/ = فَنر
/s/ = سبَد	/q/ = قوری
/š/ = شانه	/k/ = کِیف
/j/ = جان	/g/ = گاو
/č/ = چانه	/l/ = لانه
/h/ = هتِل	/m/ = مار
/x/ = خانه	/n/ = نان
/d/ = دانه	/v/ = وان
/z/ = زمین	/y/ = یاد

کوتاه نوشت ها

ش : شخص

ر : روایتی

نک : نکره

م : مفرد

واج : واجب

حر : حرف ربط

ج : جمع

ام : امر

قی : قید

مص : مصدر

بن : بن

مع : معرفه

پ : پسوند

ز : زمان

صفا : صفت فاعلی

آی : آینده

سو : سؤالی

سب : سببی

ت : توانایی

تم : تمليک

صمف : صفت مفعولی

نق : نقلی

مف : مفعولی

ند : نداری

بع : بعید

مس : مستقیم

امص : اسم مصدر

حا : حال

نا : ناقص

فر : فعل ربط

ال : الزام

صف : صفت فعلی

دار : دارندگی

آر : آرزو

حت : حالت

لی : لیاقت

و : واج

تمن : تمنا

افا : اسم فاعلی

می : میانجی

فر : فراگیر

خ : خبری

لا : لازم

مف فی : مفعول فیه

صلی : صفت لیاقت

مف من : مفعول منه

نف : نفی

مف مس : مفعول مستقیم

شر : شرط

ف ک : فعل کمکی

اس : استمرار

اض : اضافی

گذ : گذشته

عم : عمومی

ف : فعل

ک : کمکی

ملک : مالکیت

ح : حکایتی

مجهول : مجهول

فهرست مطالب

شماره صفحه

عنوان

فصل اول : مقدمه

۱	۱-۱ طرح موضوع
۲	۱-۲ ضرورت و سابقه تحقیق
۲	۱-۳ هدف های تحقیق
۳	۱-۴ روش تحقیق و داده های زبانی
۴	۱-۵ سؤال های تحقیق
۴	۱-۶ فرضیه های تحقیق
۵	۱-۷ محدودیت های تحقیق
۵	۱-۸ ساختار پایان نامه
۶	۱-۹ کلید واژه ها

فصل دوم : مرور آثار پیشین

۷	۲-۱ پیشینه مطالعات انجام شده بر روی وجه و افعال وجهی
۷	۲-۲ بخش اول
۷	۲-۲-۱ بررسی آثار دستور نویسان ایرانی درباره وجه فعلی
۱۴	۲-۲-۲ بررسی آثار دستور نویسان ایرانی و غیر ایرانی درباره فعل وجهی
۱۷	۲-۲-۳ نگاهی اجمالی به برخی آثار زبانشناسان غیر ایرانی به انواع وجه
۲۹	۲-۳ بخش دوم
۲۹	۲-۳-۱ بررسی دیدگاه پالمر پیرامون وجه

فصل سوم : مرور آثار ترکی

- ۶۱ ۳- ۱ مقدمه
- ۶۴ ۳- ۲ درباره ویژگی های عمومی زبان های ترکی
- ۶۹ ۳- ۳ آثار نوشته شده به زبان ترکی آذری درباره وجه در زبان ترکی آذری
- ۹۳ ۳- ۴ آثار نوشته شده به زبان فارسی درباره وجه در زبان ترکی آذری
- ۱۲۴ ۳- ۵ نتیجه گیری
- ۱۲۵ ۳- ۶ وجه در زبان ترکی استانبولی
- ۱۴۱ ۳- ۷ نتیجه گیری

فصل چهارم : بررسی وجه و وجه نمایی در ترکی - داده ها

- ۱۴۲ ۴- ۱ مقدمه
- ۱۴۲ ۴- ۲ مقایسه دستگاه زمانی
- ۱۹۹ ۴- ۳ نتیجه گیری
- ۲۰۶ ۴- ۴ بخش دوم
- ۲۰۶ ۴- ۴- ۱ جملات شفاهی
- ۲۴۶ ۴- ۴- ۲ جملات کتبی
- ۲۸۶ ۴- ۵ نتیجه گیری

فصل پنجم : تحلیل و نتیجه گیری

- ۲۸۹ ۵- ۱ مقدمه
- ۲۹۰ ۵- ۲ نتیجه گیری

۲۹۲ ۳-۵ نتیجه گیری درباره انواع فعل های وجهی در ترکی آذری

۳۰۶ ۴-۵ فهرست نتایج

۳۱۲ ۵-۵ پیشنهاد هایی برای پژوهش های آینده

۳۱۴ واژه نامه

۳۲۵ کتابنامه

۳۲۸ ضمیمه

فصل اول

مقدمه

۱-۱ طرح موضوع

وجه نمایی (Modality) مقوله ای است معنایی که دیدگاه گوینده را نسبت به آن چه بیان می دارد ، نشان می دهد . یعنی مبین غیر قطعی یا مثلاً امری بودن فعل است . برای مثال به جمله های زیر توجه نمایید :

(۱) علی تکالیفش را انجام داد.

(۲) علی می تواند تکالیفش را انجام داده باشد .

(۳) علی باید تکالیفش را انجام دهد .

در جمله (۱) که دارای وجه اخباری و بی نشان است ، گوینده انجام فعل را با یقین ابراز می دارد . جمله (۲) به دلیل داشتن فعل وجهی (Modal Verb) توانستن عدم یقین گوینده به محتوا را بیان می دارد . و در جمله (۳) فعل وجهی بایستن الزام فعل را به همراه دارد .

در گام نخست ابتدا به توصیف مختصری در مورد تمایز بین دو اصطلاح Modality و Mood می پردازیم . از دیدگاه سنتی Mood آن جنبه از وجه است که در ساختار فعل و از طریق صرف آن نمایان می شود و آن صرفاً مقوله ای دستوری است ، چنانچه پالمر (۱۹۸۶ : ۲۱) آن را مانند زمان ، دستوری و مانند نمود ، ساختواژی - نحوی (Morphosyntactic) به شمار می آورد . اما Modality مفهوم عام تری را در بر دارد و مقوله ای معنا شناختی است . برای نشان دادن وجه نمایی از راه هایی غیر از صرف فعل واژگانی مانند به کار گیری افعال وجهی استفاده می کنند.

در این پژوهش وجه نمایی معادل Modality و وجه فعلی معادل Mood مورد استفاده قرار می‌گیرد. افعال وجهی یکی از طرق بیان وجه در زبان های مختلف می‌باشند. اخلاقی (۱۳۷۷) در رساله خود به بررسی نحوی - معنایی افعال وجهی در زبان فارسی پرداخته است.

نگارنده با مطالعه آن رساله بر آن شد تا این پژوهش را در زبان ترکی آذری اعمال نماید. موضوع رساله حاضر بررسی نحوی - معنایی وجه و افعال وجهی در زبان ترکی آذری بر پایه دیدگاه ها و نظرات زبانشناس انگلیسی اف. آر. پالمر (F.R.Palmer) است که بطور خاص در آثار او بین سال های ۱۹۷۴ تا ۲۰۰۱ انعکاس یافته است.

۱-۲ ضرورت و سابقه تحقیق

در مورد زبان ترکی آذری پژوهش هایی مانند بررسی نمود، نظام آوایی، آرایش سازه ها صورت گرفته است، اما هیچ یک به مقوله وجه و افعال وجهی نپرداخته اند. لذا نگارنده لزوم این پژوهش را در زبان ترکی آذری که زبانی است پرگوشور ضروری دانسته است.

۱-۳ هدف های تحقیق

وجه و افعال وجهی از جمله حوزه هایی هستند که در زبان ترکی بسیار اندک و گذرا مورد بررسی قرار گرفته و صرفاً درچارچوب دستور نویسی سنتی مورد مطالعه بوده اند. در دستوره های سنتی صرفاً جنبه ساختوازی فعل مد نظر بوده و به کاربرد افعال وجهی پرداخته نشده است. از این رو نیاز به بررسی های

زبان شناختی در این زمینه کاملاً احساس می شود . در پاسخ به این نیاز ، بررسی افعال وجهی در زبان ترکی آذری اساس این پژوهش قرار گرفته است . نگارنده بر آن است تا پس از تعیین افعال وجهی در زبان ترکی آذری ، نقش معنایی و درجات آنها را مشخص نماید و آیا این که برابری بین این افعال با زبان فارسی وجود دارد یا نه و نیز وضعیت با هم آیی آن ها با افعال واژگانی (فعل اصلی) چگونه است و این که هر یک از این افعال وجهی در خدمت ایجاد چه نوع وجهی می باشند .

۱-۴ روش تحقیق و داده های زبانی

از آن جا که افعال وجهی دارای معانی مختلفی بوده و امکان ظهور در بافت های متعددی را دارند ، لذا تنها رویکردی که می تواند در این بررسی کارآمد باشد مطالعه دقیق مجموعه ای از شواهد کاربرد این افعال در زبان است . بر این اساس تحقیق حاضر تحقیقی توصیفی است که در آن پژوهشگر براساس داده های جمع آوری شده از زبان ترکی آذری به بررسی وجه در آن ها خواهد پرداخت .

در این پایان نامه روش گردآوری داده ها به سه گونه زیر خواهد بود :

الف- ارائه جمله های فارسی به گویشوران آذری زبان و ترجمه آن ها توسط آن گویشور . مجموعه جمله ها بر اساس کتاب های دستور زبان فارسی به ویژه انوری- گیوی و خانلری تنظیم شده اند و شامل افعال وجهی و غیر وجهی زبان فارسی می باشند .

ب - ضبط مکالمه های طبیعی گویشوران آذری زبان ، این مکالمه ها در سه خانواده دو زبانه (آذری - فارسی) انجام شده است . میزان ضبط هر مکالمه یک ساعت بوده که مجموعاً سه ساعت می باشد و ساختار وجهی آن ها یک ساعت بوده که مجموعاً سه ساعت می باشد و ساختار وجهی آن ها استخراج شده است .

ج - بررسی جملات وجهی و غیر وجهی رمانی به زبان ترکی آذری به نام *شامان* .

۱- ۵ سؤال های تحقیق

۱- افعال وجهی در زبان ترکی آذری کدامند ؟

۲- درجات افعال وجهی کدامند ؟

۳- وضعیت با هم آیی افعال وجهی با افعال واژگانی چگونه است ؟

۱- ۶ فرضیه های تحقیق

شایان ذکر است که این فرضیه ها پاسخ اولیه به سؤال های تحقیق هستند که یا توسط داده ها تأیید می شوند یا رد می گردند .

۱- در زبان ترکی آذری سه فعل وجهی "بیلماخ" ، "گرک" ، "الماخ" و

قید وجهی "بلک" یا فارسی شده آن "شاید" وجود دارند .

۲- درجات افعال وجهی "الزام" و "امکان" می باشند .

۳- گاه به صورت التزامی و گاه به صورت اخباری که بستگی به فعل

وجهی دارد .

۱-۷ محدودیت های تحقیق

در این پژوهش محدودیت های نظری و عملی زیر حوزه تحقیق را مشخص می نمایند:

(۱) تفاوت های گویشی میان آذری زبانان مانند ترکی اردبیل ، تبریز و ...

در این تحقیق مد نظر نمی باشد .

(۲) از آنجا که این تحقیق اولین پژوهش در نوع خود درباره افعال وجهی

زبان ترکی آذری است ، تفاوت های سبکی در گفتار و نوشتار در

نظر گرفته نشده اند .

(۳) این پژوهش به بررسی وجه در سطح فعل می پردازد .

(۴) در این پژوهش وجه درجملات بی نشان مورد بررسی قرار می گیرد .

(۵) این پژوهش بر اساس چارچوب نظری پالمر پیرامون وجه سازمان

یافته است .

شایان ذکر می باشد یکی از مشکلات مطرح شده این است که با

بررسی هایی که پژوهشگر انجام داده این اولین تحقیق در مورد افعال

وجهی در زبان ترکی آذری است و بررسی دقیقی از افعال وجهی حتی در

دستور زبان های ترکی آذری نیز موجود نمی باشد .

۱-۸ ساختار پایان نامه

پایان نامه حاضر دارای پنج فصل می باشد :

فصل اول مقدمه را تشکیل می دهد . فصل دوم به بررسی وجه از دیدگاه پالمر به طور خاص و دیدگاه های چندی از دستورنویسان ایرانی و غیرایرانی به طور عام و نیز مقاله آقای دکتر زاهدی در این زمینه می پردازد .

فصل سوم شامل مروری بر آثار پیشین انجام شده بر زبان ترکی آذری و نیز نگاهی گذرا به زبان ترکی استانبولی است پیرامون وجه و افعال وجهی. فصل چهارم ارائه داده ها است که به صورت ضبط محاوره گویشوران و نیز ارائه جملات از کتاب های دستور زبان ترکی آذری و رمانی به نام "شامان" می باشد . فصل پنجم به نتیجه گیری پرداخته و نیز پیشنهادهایی برای پژوهش های آینده ارائه می دهد .

۱-۹ کلید واژه ها

وجه، وجه نمایی، افعال وجهی، وجه خبری، وجه امری، وجه التزامی